

4. Глазкова І.Я. Підготовка майбутнього вчителя до організації навчального діалогу в професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / І.Я. Глазкова. – Х., 2004. – 273 с.
5. Головин Б.Н. Основы культуры речи / Б.Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 319 с.
6. Гриньова В.М. Педагогічна культура майбутнього вчителя / В.М. Гриньова. – Х. : ХДПУ, 1996. – 100 с.
7. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність / І.А. Зязюн. – К. : Педагогіка, 1997. – 349 с.
8. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
9. Мильштейн Я.И. К.Н. Игумнов / Я.И. Мильштейн. – М. : Советский композитор, 1975. – 471 с.
10. Романова В.В. Формування комунікативної компетенції у майбутніх фахівців соціально-культурної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.В. Романова. – Х., 2006. – 192 с.
11. Станиславский К.С. Работа актёра над собой / К.С. Станиславский. – М. : Искусство, 1985. – 466 с.
12. Уварова А.М. Формування майстерності педагогічної розповіді у професійній підготовці майбутнього вчителя : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / А.М. Уварова. – Х., 2006. – 196 с.
13. Энциклопедический музыкальный словарь. – М. : Большая советская энциклопедия, 1959. – 324 с.

МІРОНОВА М.Ю.

РОЛЬ МОТИВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

На початку ХХІ ст. реформування системи післядипломної освіти є одним з вирішальних чинників підвищення духовного та інтелектуального потенціалу країни. Саме тому в умовах соціально-економічних перетворень перед вищими навчальними закладами постає принципово нове завдання перепідготовки фахівців різного профілю, здатних конкурувати на ринку праці.

Проблеми фахової підготовки та перепідготовки професіоналів у різних сферах психологічної практики набули для вітчизняної педагогічної науки та практики особливої актуальності. Інтерес до проблем психологічної освіти визначається потребами гуманізації всіх сторін суспільного життя, що, у свою чергу, підвищує потребу держави, установ і окремих громадян у відповідних послугах та ставить перед вищими навчальними закладами завдання підвищення якості фахової освіти майбутніх психологів в умовах післядипломної перепідготовки.

В умовах зміни освітніх парадигм, соціально-економічних перетворень, професійна діяльність істотно ускладнюється, актуалізуючи внутрішні, психологічні ресурси особистості. Стійкість, стабільність і якість

професійної діяльності зумовлюється особливостями психологічної готовності фахівця до здійснення професійної діяльності.

Соціальні та економічні трансформації, що відбуваються останніми роками в українському суспільстві, призводять до виникнення широкого кола особистісних і міжособистісних проблем, розв'язання яких потребує кваліфікованої допомоги фахівців-психологів. У зв'язку із цим підвищується попит на послуги психологів у різних сферах суспільної діяльності і, відповідно, зростають вимоги до якості фахової підготовки та перепідготовки психологічних кадрів у вищих навчальних закладах. Таке підвищення вимог поширюється і на рівень готовності психолога до здійснення окремих видів професійної діяльності, зокрема, консультативної як основного виду діяльності психолога-практика, вимагаючи від нього, крім знань, специфічних особистісних якостей.

Як відомо, успішне формування професіоналізму особистості та діяльності майбутніх фахівців з психології базується на їх готовності до праці. Провідною складовою готовності майбутніх психологів до професійної діяльності є психологічна готовність, яка розуміється вченими як комплексне психологічне утворення, як сплав функціональних, мотиваційних, операціональних і особистісних компонентів.

Мета статті – науково-теоретичний аналіз феномену мотиваційної складової психологічної готовності майбутніх психологів, які навчаються в системі фахової перепідготовки післядипломної освіти.

Залежно від визначення психологічної готовності різні автори виділяють її структуру, головні складові; будують шляхи її формування. Якщо визначальна складова – професійне мислення, то формування психологічної готовності будується через навчання прийомів аналізу, на що вказує, зокрема, М.М. Кашапов.

Там, де за основу береться професійна спрямованість і формування професійних здібностей, психологічна готовність забезпечується через професійну спрямованість, на що вказують у своїх працях В.Г. Кузнєцов, М.А. Паламарчук, С.Ф. Ступницька та ін.

Так, А.К. Маркова зазначає, що професіоналізація, яка включає в себе в тому числі і психологічну готовність, як багатоканальний процес відбувається відразу за декількома напрямками [5]. Під час навчання й виховання в такому випадку формується мотиваційна та операціональні сфери. Психологічну готовність до професійної діяльності в такому випадку характеризує динаміка змін у мотиваційній сфері особистості, формування в ній професійно значущих установок, зміна ціннісно-сміслової структури світосприйняття особистості.

В.В. Согалаєв зазначає, що до структури психологічної готовності входять мотиваційний, орієнтаційний, емоційно-вольовий, особистісно-операціональний і оціночно-рефлексивний компоненти [6]. Тому психологічну готовність майбутніх психологів, які навчаються в системі післядипломної перепідготовки, до професійної діяльності можна визначити як си-

нтез мотиваційного, орієнтаційного, емоційно-вольового, особистісно-операціонального й оціночно-рефлексивного компонентів.

Найбільш інваріантним щодо професійної діяльності майбутніх психологів у процесі фахової перепідготовки з виділених компонентів нам видається мотиваційний компонент.

Огляд літератури з теми засвідчив, що актуальність вивчення психологічної готовності до професійної діяльності відзначає багато дослідників [1–4; 6]. Це пов'язано в першу чергу зі зміною вимог до перепідготовки спеціаліста вищими навчальними закладами в контексті соціально-економічних і культуральних перетворень у житті українського суспільства, а також у зв'язку з новітніми вимогами Болонської угоди.

Сучасне суспільство, виробництво, ринок товарів, послуг і праці відрізняються високим ступенем динамізму, невизначеності, швидкими темпами змін, що стають характеристиками всіх сторін суспільного життя й виявляються на всіх його рівнях: глобальному, регіональному, соціальному, індивідуальному. Ці принципово нові умови висувають інші вимоги до перепідготовки психологів на всіх рівнях професійної освіти. Ця тенденція чітко позначена в документах щодо модернізації української вищої освіти до 2010 р., у якій одна з ключових ідей – це ідея про необхідність формування нової якості вищої освіти, якій необхідно забезпечити випереджальний розвиток з огляду на положення Болонської конвенції.

Нова якість підготовки фахівців вимагає інших критеріїв її оцінювання, між тим науково-практичний аналіз показує, що основним критерієм якості підготовки, як і раніше, виступають ЗУНи. Вважається, що якщо випускник продемонстрував відмінні знання, то його якість підготовки вища. Це так, але тільки частково. Сучасні наукові дослідження підтверджують, що досягнення успіху психологами-фахівцями лише на 15% зумовлюється знаннями своєї професії, а на 85% – умінням поводитися з колегами, схилити людей до своєї точки зору, рекламувати себе та свої ідеї, тобто з особистими якостями й здібностями.

Реальна практика й життя демонструють, що найчастіше успіху в соціальній та професійній кар'єрі домагаються далеко не випускники-психологи з дипломом з відзнакою, а ті з них, які виявляли активність, реалізовували себе в різних видах діяльності: громадській, економічній, культурній, комунікативній, науковій тощо, а навчальна діяльність – лише одна з них.

Можна констатувати, що оцінка якості підготовки випускника за його знаннями та вміннями, що демонструються на поточних і підсумкових іспитах, неадекватно характеризує дійсний рівень їх готовності до успішної професійної діяльності. Знання та вміння, як зазначає Г.І. Ібрагімов, – лише мізерна частина особистісних властивостей, що впливає на успішність діяльності, спілкування, поведінки фахівця. І поки результативним критерієм якості підготовки фахівців буде успішність з предметів, керівники та викладачі, студенти і їх батьки основні зусилля традиційно будуть спрямовувати саме на цей компонент – на формування знань. Тому питан-

ня про критерії якості перепідготовки фахівців з психології на сьогодні є ключовим моментом, що визначає всю спрямованість освітнього процесу в навчальному закладі, який здійснює перепідготовку майбутніх психологів. Щоб реально вирішувати завдання з орієнтації післядипломної освіти на формування нової якості підготовки майбутнього фахівця з психології – мотиваційної готовності, необхідно ввести в процес фахової підготовки такі умови, які б сприяли формуванню в них належного рівня мотиваційної складової психологічної готовності до такого виду діяльності, як психологічне консультування.

В.І. Байденко і Б. Оскарссон, досліджуючи феномен психологічної готовності до професійної діяльності, використовують поняття “базові навички” як особистісні та міжособистісні якості, здібності, навички і знання, які виражені в різних формах у різноманітних ситуаціях роботи й соціального життя. Для майбутнього психолога в умовах розвинутої ринкової економіки існує пряма відповідність між рівнями наявних базових навичок і можливістю отримання зайнятості. До переліку базових навичок включають: комунікативні навички та здібності; творчість; здатність до аналітичного мислення; здатність до креативного мислення; пристосовність; здатність працювати в команді; здатність працювати самостійно; самосвідомість і самооцінка. Особливе місце серед цих якостей майбутнього психолога займає мотиваційна складова психологічної готовності до консультативної діяльності. Адже не мотивований на здійснення професійної діяльності, на виконання психологічного консультування як провідного виду професійної діяльності психолог не може називатися професіоналом.

Так, Є.А. Клімов зазначає, що без ясності в питанні про те, образ чого (якого результату діяльності) повинен утримувати у свідомості професіонал або той, хто навчається професії, підвищує професійну кваліфікацію, ми не зможемо розраховувати ні на гарну постановку професійної освіти, ні на гарну організацію праці, ні на розумне проектування кожною людиною своїх чергових кроків на професійному життєвому шляху, ні навіть на добре взаєморозуміння людей у суспільстві [1].

Отже, під психологічною готовністю традиційно розуміють психічний феномен, за допомогою якого пояснюють стійкість діяльності людини в полімотивованому просторі (К.К. Платонов, М.А. Котик, В.А. Сосновський, Р.Д. Санжаєва, Л.І. Захарова та інші).

На думку О.М. Краснорядцевої, психологічна готовність до професійної діяльності виявляється у формі установок (як проекції минулого досвіду на ситуацію “тут і зараз”), що передують будь-яким психічним явищам та проявам; у вигляді мотиваційної готовності до “впорядкування” свого образу світу (така готовність дає людині можливість усвідомити сенс і цінність того, що вона робить); у вигляді професійно-особистісної готовності до самореалізації через процес персоналізації [2].

У працях Л.А. Одінцової і С.В. Завіцької “Реалізація професійної підготовки вчителя математики” подано такі визначення психологічної готовності: “Психологічна готовність до професійної діяльності характеризу-

ється індивідуально-педагогічною спрямованістю, яка виявляється в розумінні та прийнятті себе та іншого як унікальної суті, а також мотиваційно-ціннісному ставленні до процесу навчання, в якому реалізуються суб'єкт-суб'єктні відносини" [4].

Н.В. Кузьміна вважає, що психологічна готовність до професійної діяльності характеризується наявністю в спеціаліста знань, умінь і навичок, що дають йому змогу здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки. Оскільки будь-яка діяльність – це вирішення низки завдань, професіоналізм (психологічна готовність) у ній виявляється, перш за все, в умінні бачити завдання, формулювати їх, застосувати методологію та методи спеціальних наук для встановлення діагнозу й прогнозу при розв'язанні завдань [3].

Як бачимо, психологічна готовність до професійної діяльності була предметом багатьох наукових досліджень, однак мотиваційна складова професійної готовності майбутніх психологів, які здобувають освіту в умовах післядипломної перепідготовки, вивчена недостатньо.

А.Є. Штейнмець визначив психологічну готовність до професійної діяльності як процес формування сукупності (системи) психічних утворень: уявлень і понять, способів мислення та вмінь, мотивів, якостей особистості тощо, які забезпечують мотиваційно-сміслову готовність і здатність суб'єкта до здійснення професійної діяльності. Іншими словами, багато дослідників вказує на важливість мотиваційної складової психологічної готовності до професійної діяльності [7].

Як видно з огляду літератури [2; 5; 6], поняття психологічної готовності в сучасній психолого-педагогічній літературі трактується досить широко, і для нашої статті необхідна конкретизація цього поняття, виділення в ньому значущих аспектів, зокрема мотиваційного.

Психологічну готовність до професійної діяльності ми будемо розуміти як рівень сформованості в особистості майбутнього психолога мотиваційно-цільової структури, що дасть змогу ефективно здійснювати практичну діяльність, зокрема, психологічне консультування. Психологічна готовність до професійної діяльності включає в себе, крім мотиваційно-цільового блоку, операціональні (рівень освоєння професійно значущих знань, умінь, навичок), індивідуально-типологічні особливості людини (міра відповідності професії) тощо. Але для нашої статті ми виділяємо мотиваційно-цільовий аспект психологічної готовності, припускаючи, що саме в мотиваційній сфері відображаються й виявляються найбільш значущі характеристики психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності.

Мотиваційна складова психологічної готовності майбутніх психологів, які навчаються в системі післядипломної перепідготовки, є водночас і чинником, і дієвим інструментом ефективності професійної діяльності, аналіз якої дає змогу констатувати, що вони, крім психодіагностичної, психокорекційної, психопрофілактичної і психореабілітаційної виконують

ще ряд взаємопов'язаних функцій: пропедевтичну, психогігієнічну, орієнтаційну, компенсаторну, функцію соціалізації та ін. [8].

Деякі автори [3; 7], аналізуючи вимоги до майбутнього психолога, вказують, що умовою готовності до виконання ним професійної діяльності є розвинутість певних якостей та вмінь. Наприклад, деякі вчені розкривають значення психологічної готовності, поділяючи її на теоретичну та практичну.

Отже, теоретична готовність майбутнього психолога до професійної діяльності складається з таких умінь:

- складати план роботи, звітну документацію на базовому і профільному рівні;
- визначати найбільш раціональні види роботи з клієнтами й передбачати складнощі в їх реалізації;
- визначати найбільш ефективні методи та прийоми ведення психологічного консультування тощо;
- розробляти психодіагностичний інструментарій;
- діагностувати й аналізувати труднощі в роботі, визначати причини та шляхи їх усунення;
- проектувати на основі результатів психодіагностики коректувальний, розвивальний та інший вплив на клієнтів;
- систематично поповнювати свої знання шляхом самоосвіти;
- розширювати свої знання, вивчаючи досвід колег.

Практична готовність майбутнього психолога до професійної діяльності передбачає наявність умінь:

- здійснювати психодіагностику психічних станів та якостей особистості;
- аналізувати і практично оцінювати з психологічного погляду доцільність упровадження різних інновацій у навчальний процес, у систему роботи підприємства тощо;
- здійснювати психологічну підтримку та психологічне супроводження індивіда в ситуації ускладнення;
- адекватно інтерпретувати результати психодіагностики особистості та колективу;
- вести моніторинг успішності власної професійної діяльності;
- стимулювати самостійну роботу з різними джерелами інформації й базами даних, використовувати в роботі можливості інформаційних технологій для оптимізації процесу психологічної допомоги особистості;
- вивчати переваги та недоліки власної особистості й діяльності, перебудовувати свою діяльність відповідно до цілей і умов її перебігу.

Мотиваційна готовність майбутнього психолога до професійної діяльності виражається в:

- наявності стійкої мотивації професійного фахового зростання;
- розумінні необхідності оновлювати професійні знання та вдосконалювати практичні й теоретичні вміння;

- наявності бажання переносити здобуті знання в нові умови професійної діяльності;
- прагненні творчо вирішувати професійні завдання;
- умінні адекватно оцінювати результати своєї професійної діяльності з урахуванням умов їх отримання;
- визнанні клієнта суб'єктом і бажанні вибудувати з ним взаємодію на паритетних засадах [1].

До важливих професійних якостей фахівця, за А.К. Марковою [5], належать: психологічна ерудиція, психологічне цілепокладання, практичне й діагностичне мислення, емпатія, здатність до рефлексії, фасілітація тощо.

Висновки. Доходимо висновку, що основним мотивом психологічної спрямованості майбутніх психологів є інтерес до змісту професійної діяльності психолога, що зумовлює пошук психологом ще на етапі фахової перепідготовки шляхів професійного самовдосконалення та підвищення рівня професійної майстерності, зокрема, різного роду психологічних здібностей.

Якщо провести аналогію з визначенням професійних здібностей психолога, з педагогічними здібностями, що подано в працях В.А. Крутецького [6], то можна узагальнити такі здібності психолога, що оптимізують рівень його психологічної готовності до професійної діяльності:

1. Академічні – здібності до відповідної галузі психологічних наук.
2. Перцептивні – здатності проникати у внутрішній світ іншої особистості, психологічна спостережливість, пов'язана з тонким розумінням особистості клієнта і його тимчасових психічних станів.
3. Мовні – здатності ясно й чітко виражати свої думки та відчуття за допомогою мови, міміки, пантоміміки.
4. Комунікативні – здібності до спілкування, вміння знайти правильний підхід до індивіда, встановити з ними доцільні, з психологічного погляду, відносини, наявність такту.
5. Емпатичні – здатності психолога співпереживати клієнтові з метою оптимізації коректувального впливу.

Як бачимо, роль мотиваційної складової психологічної готовності майбутніх психологів у процесі фахової перепідготовки в післядипломній освіті складно переоцінити. Однак питання залишається відкритим для наукових дискурсів та теоретико-практичних пошуків.

Література

1. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – Ростов н/Д : РНУ, 1996. – 309 с.
2. Краснорядцева О.М. Особенности профессионального мышления в условиях психодиагностической деятельности / О.М. Краснорядцева. – Барнаул : Асс, 1998. – 324 с.
3. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М. : Педагогика, 1990. – 256 с.
4. Одінцова П.А. Реалізація професійної підготовки вчителя математики / П.А. Одінцова, С.В. Завіцька. – М. : Прогресс, 1998. – 347 с.

5. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 312 с.
6. Согалаев В.В. Педагогические условия формирования готовности курсантов ВУЗа к воспитательной деятельности : дисс. ... канд. пед. наук / В.В. Согалаев. – Челябинск, 1997. – 201 с.
7. Штейнмец А.Э. Психологическая подготовка к педагогической деятельности / А.Э. Штейнмец. – Калуга : КГПУ, 1998. – 364 с.
8. Шкуркин В.И. Мотивы как фактор эффективности учебной деятельности студентов медвуза / В.И. Шкуркин. – М. : Прогресс, 1981. – 225 с.

МУСАЄВ К.Ф.

ПРИНЦИП СХОДЖЕННЯ ВІД АБСТРАКТНОГО ДО КОНКРЕТНОГО У ФІЛОСОФІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ

У загальній формі сходження від абстрактного до конкретного можна визначити як метод розвитку науково-теоретичного знання від неповного, одностороннього знання до більш повного знання, усебічного, до цілісного відтворення в поняттях об'єктивної дійсності. У такому розширеному формулюванні сходження від абстрактного до конкретного можна розглядати як загальну гносеологічну характеристику спрямованості процесу розвитку науково-теоретичного знання, оскільки істотним параметром цього процесу є рух від менш змістовного, абстрактного знання до знання більш точного, більш змістовного.

У вузькому філософсько-методологічному значенні метод сходження від абстрактного до конкретного виступає як певний спосіб побудови складно організованої теоретичної системи, а точніше, як спосіб розвитку наукового знання від вихідної ідеалізованої моделі об'єкта, що відтворює його абстрактні сутнісні характеристики, до теоретично цілісного, системного відображення цього об'єкта. При цьому в отриманому теоретично конкретному знанні виявляються відтвореними його внутрішня диференційованість і різноманіття його конкретних емпіричних проявів, сторін, зв'язків та відносин. Тому принцип сходження від абстрактного до конкретного призначений “бути методом побудови наукової теорії” [1, с. 337]. Ось чому необхідно застосувати цей принцип для побудови будь-якого наукового дослідження, у тому числі в педагогіці.

Мета статті – проаналізувати принцип сходження від абстрактного до конкретного у філософії та методології як метод побудови наукової теорії. Для цього необхідно:

- визначити поняття “абстрактне” й “конкретне”;
- здійснити аналітичну роботу з виділення окремих сторін предмета, формування абстракцій та виділення вихідної “клітини”;
- визначити сутність досліджуваного об'єкта.

У класичній домарксистській філософії ідея руху знання від абстрактного до конкретного вперше була розроблена Г. Гегелем [2], що реалізував її у своєму навчанні про саморозвиток поняття. Відповідно до Г. Гегеля,